

O'SMIRLARDA AXBORONI QABUL QILISHDA YUZAGA KELADIGAN PSIXOLOGIK OMILLAR

Termiz davlat pedagogika institute Psixologiya ta'lim yo'nalishi talabalari

Ahmedova Dildora Qahramon qizi.

Amirova Hamida Botirovna

Annotasiya: Mazkur maqola o'smirlarda axborot psixologik xavfsizligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari, axborot tushunchasining mazmun mohiyati, voyaga etmagan yoshlar va axborotlar maydoni, globallasuv va ommaviy madaniyat, psixologik xavfsizligini ta'minlashga oid chora tadbirlar hamda ilmiy izlanishlari mazmuni kabilar ham keng miqyosda yoritilgan.

Tayanch so'z va tushunchalar: Axborot, psixologik xavfsizlik, tahdidlar, globallasuv, ijtimoiy tarmoqlar, internet, ommaviy madaniyat, telekommunikasiya, ijtimoiy tarmoqlar, mafkuraviy tahdid, psixologik himoya.

Annotation: This article covers the main directions of information psychological security of minors, the essence of the concept of information, the field of juvenile and information, globalization and popular culture, measures to ensure psychological security and the content of scientific research.

O'zbekistonda axborotni ishlatishni ta'minlash uchun telekommunikasion vositalar sohada zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, ochiq axborot tizimlarini tubdan takomillashtirish, jamiyat hayotini boshqarishda bunyodkor axborot mahsulotlarini tayyorlash sifati va darajasini muntazam oshirib borishning huquqiy-me'yoriy asoslari yaratildi va moddiy-texnik bazasi kengaytirildi. Mamlakatimizni yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "axborot xavfsizligini ta'minlash va axborotni himoya qilish tizimini takomillashtirish, axborot sohasidagi tahdidlarga o'z vaqtida va munosib qarshilik ko'rsatish tizimini joriy etish" ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilandi. Natijada voyaga etmaganlarni axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlashda zarur bo'ladigan shaxs xususiyatlarini qaror toptirish jarayoninin sifat bosqichi rivojlangan xorijiy mamlakatlardagi ilg'or korreksion dasturlarni milliy qadriyatlarga uyg'unlashtirgan holda modifikasiyalash, bolalarni ularning sog'lig'iga zarar etkazuvchi axborotdan himoya qilish bilan psixologik xizmatlarni tashkil qilishni optimallashtirish sharoitlari rivojlanadi.

Axborot-psixologik xavfsizligi - aslida jamiyatning ob'ektiv, xolis, haqqoniy axborot manbaiga ega bo'lishi uchun yaratilayotgan shart-sharoitlarni nazarda tutadi. Albatta,

bunga mustaqil axborot vositalari orqali aholiga etib keladiga nma'lumotlar oqimi ham kiradi. Bu vositalar aynan mustaqil bo'lganliklari uchun ham birinchi navbatda moliyaviy, qolaversa, siyosiy va boshqa tomonlardan hech bir siyosiy kuch, alohida davlat yoki ijtimoiy qatlamning manfaatlariga xizmat qilmasliklari kerak. Chunki mustaqil O A Vaslida odamlarda sodir bo'layotgan turfa xil jarayonlarga nisbatan xolis fikrning shakllanishiga imkon berishi lozim. Lekin amaliyotda ming afsuski, har doim ham shunday bo'lavermaydi va jamiyat o'z a'zolarini, ayniqsa yosh avlodni turli axborot xurujlaridan himoya qilishga majbur bo'ladi. Bizningcha, axborot iste'moli, aniqrog'i, ma'naviy ehtiyojlarni qaratilgan hodisa bo'lgan xizmatlar istimolining o'ziga xosligi xisoblanadi. Harqanday xizmat va taklifni istimol qilishdan avval uning sifati, bahosi, foydasi, qulay taraflari va boshqa xususiyatlari inobatga olinadi. Masalan, talab ko'payib ketgan takliflarning iste'mol darajasi yuqori bo'lib, ularga talab kuchayadi. Ushbu jihatlar axborot iste'moli jarayoniga xam xosdir. Ammo ma'naviy ne'matlardan biribo'lgan axborotni iste'mol qilish o'ziga xosligi bilan ajralib turishini ta'kidlashimiz mumkin. Biror bir shaxs uchun qiziq bo'lgan ma'lumot, boshqa biror shaxslar, ijtimoiy qatlamlar yoki gurga ahamiyatsiz bo'lishi ham mumkin.

Umuman olganda, harbir shaxs o'zida bunday madaniyatni tarbiyalashi uchun u yoki bu axborotni eshitar ekan, hech bo'lmaganda "Bu axborotni kim uzatayapti?", "Nima uchun uzatayapti?" va "Qanday maqsadda uzatayapti?" degan savollarni o'z-o'ziga berishi, unga asosli javob topishga harakat qilishi kerak. Anashundagina turli g'oyalar ta'siriga berilish, etkazilayotgan ma'lumotlarga ko'r-ko'rona ergashishni oldi olinadi. Shakllangan axborot iste'moli madaniyati milliy manfaatlarimiz va qadriyatlarimizga zid bo'lgan xabar, ma'lumotlarga nisbatan o'ziga xos qalqon rolini o'taydi, shaxs dunyo qarashi va xulqidagi sobitlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Axborot termini bugungi kunda global ahamiyat kasb etmoqda. Chunki u tafakkurimizga turli yo'nalishlarda ta'sir o'tkazuvchi, hayot va undagi minglab taqdirlarni u yoki bu tomonga burib yuboruvchi, goh salbiy, goh ijobiy mohiyat kasb etuvchi qudratli qurolga aylandi. Hozirgi vaqtda axborotlarni hosil qilish, qayta ishlash, saqlash, ko'paytirish va tarqatish alohida ilmiy soha - informatikani tashkil etadi. Umuman olganda, axborot - moddiy dunyoning organizmda yoki organizmlar jamoasida aks etgan hamda ular tomonidan atrof-muhit o'zgarishlariga moslashish uchun foydalaniladigan moddiy dunyo ob'ektlarining aksidir.

Axborot tafakkurning mahsuli hisoblanib, aqliy faoliyat asosida mujassamlashadi. Fanda, turli sohaga talluqli bo'lganligi jihatidan axborot (masalan, maishiy, ilmiy va boshq.) sohaviy xossalarga ajratiladi. Axborot o'z maqsadiga ega bo'lib, inson faoliyatida uning tutgan o'rnini belgilab olish uchun, axborotga oid ilmiy nazariyalarning g'oyalarini belgilashda lozim bo'ladi. N.Vinerning ta'limoti bo'yicha, axborot tashqi dunyodan olingan va unga moslashish jarayonida mazmunning

belgilanishi hisoblanadi. K.E. Shennonesa, axborot, bu kommunikasiya va aloqa jarayonida bartaraf etiladigan noaniqliklarni belgilash deb ta'kidlaydi. I.M.Yaglom, tanlovni ehtimolligini ta'minlovchi deya munosabat bildirgan. Ko'rinib turibdiki, axborot va uning xavfsizligini shaxs xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'minlash fanda o'z tarixiga ega ekanligini namoyon etadi.

Qachonlardir ilohiy ma'no kasb etgan so'z, uning qudrati bugungi kunga kelib, dunyo taqdirini hal qilishda eng asosiy rol o'ynaydigan kuchli vosita maqomiga ko'tarildi. Fan-texnika inqilobidan keyin kommunikasion texnologiyalar hamda axborot infratuzilmalarining katta tezlikdagi taraqqiyoti, xususan, televideniya va internetning paydo bo'lishi hamda uning qisqa vaqt ichida ijtimoiy hayot tarziga chuqur kirib borishi axborotni eng qimmat tovarga aylantirdi.

Darhaqiqat, globallasuv va integrasiyalashuv sharoitida oltin, platina, javohirdan ko'ra ko'proq qiymatga ega bo'lgan axborot jahon bozoridan munosib joyoldi. "Kim axborotga egalik qilsa, u dunyoni boshqaradi" qabilidagi fikrlarning bot-botesga olina yotgani ham bejiz emas. Bundan 4-5 asr oldin jahonda etakchilik qilish uchun qo'sh insoni, qurol-yarog' arsenali, hatto dengizdagi kemalar, umuman, harbiy salohiyatning ahamiyatli edi. Globallasuv jarayonining yirik namoyondalaridan biri Jorj Model'skining ta'biri bilan aytganda, moziyda moddiy-materialistik mezonlar bo'yicha gegemonlik darajasi ayni shu mamlakatning qudratini belgilar edi.

Sivilizasiyalar silsilasida axborotning birlamchi ahamiyat kasb etishi uchun avvalo tezlikning ortishi evaziga masofani qisqartirishga erishish zarur edi. Ushbu yo'lda dastlab kompas qo'lkeldi, so'ngra Morze telegrafi, A.Bell ixtiro qilgan telefon, Popov tomonidan yaratilgan ilk radio qurilmadan foydalanildi. Internet va televideniya esa yuqoridagi maqsadga erishish uchun ulkan imkoniyatlar eshigini ochib berdi. Bu vaziyat voyaga etmagan yoshlar guruhini ham chetlab o'tmasligi tabiiy. Tadqiqotchi V.N. Moshkintili bilan aytganda, yoshlarni axborotlar oqimidan asrashning yagona yo'li bu o'z vaqtida amalga oshirilgan pedagogik va psixologik ta'limdir.

V.G. Grachevning so'zlariga ko'ra, dunyo bozorida axborotning eng qimmat tovarga aylanishida oynaijahon va "o'rgimchakto'ri" - internet roli juda katta hisoblanadi.

Aslini olganda, axborot tushunchasi dunyoqarashni ifodalovchi barcha bilimlar sohasi qadimdan mavjud bo'lgan. Uning jadallik bilan o'sishi hamda kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi esa, o'zi shundoq ham tezkorlik bilan o'sib borayotgan tig'iz axborotlashgan jamiyat nazariyasini maydonga keltirdi. Shunday qilib, yalpi axborotlashtirilgan tizimni dunyoga kelishi millatlar, xalqlar va butun insoniyat taqdirini bir-biriga uzviy bog'ladi.

O'z navbatida, axborotlash, uni ishlash, saqlash va tarqatish texnologiyasining tasavvur qilib bo'lmaydigan darajadagi taraqqiyoti bugun jiddiy tashvish tug'dirayotganini ham alohida ta'kidlash joiz. Zero, eng so'nggi avlod kompyuterlari

har soniyada ikki milliardgacha vazifani bajara oladi. Axborot texnologiyasining ana shunday mo"jizasi tufayli kishi er yuzining xohlagan nuqtasidagi odam bilan soniyalar ichida aloqa o'rnatishi, o'zini qiziqtirgan savollarga bir zumda javob topishi mumkin. Ana shu holatning o'zi inson faoliyatini, tafakkur tarzini, axloq me'yorlarini, olamga munosabatlarini, yaxlit olganda yangi yuz yillikdagi insoniyat hayoti va taqdirini ifoda etadi. Boshqacha qilib aytganda, XXI asr sivilizasiyasi axborot huruji, axborot-psixologik urushi qiyofasida o'zini namoyon etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, har bir fuqaro o'z shaxsiy nuqtai nazari, qarashlari, ma'naviy-ma'rifiy, axloqiy-ruhiy imkoniyatlari doirasidagina faoliyat ko'rsatadi, o'z olami hududida yashaydi va tashqi olamga o'z aqli doirasida munosabat bildiradi. Har bir individ mustaqil inson sifatida tabiiy-biologik kamolotidan va ruhiy ehtiyojidan kelib chiqib, o'ziga mos axborotni qabul qiladi, tahlil etadi. Mushohada va tahlillar asosida shaxsiy xulosasiga ega bo'ladi. Natijada mazkur shaxs u yoki bu tarzda nuqtai nazarini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'ri-sida" gifarmoni [Elektron resurs]. Kiris tartibi: URL: <https://lex.uz/pdfs/3107036> (murojaatsanasi: 01.05.2021y.).
2. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / Н. Винер; пер. с англ. И. В. Соловьева и Г. Н. Поварова; под ред. Г. Н. Поварова. 2-е изд. – Москва: Наука, 1983. – 343 с.
3. Яглом А. М., Яглом И. М. Вероятность и информация. – М.: Наука, 1973. – С. 512
4. Грачев Г. В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. – Москва.: «РАГС». 1998. С. 177